

UOT 94

XX ƏSRİN 60-80-Cİ İLLƏRİNDƏ TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN İCTİMAİ-SİYASİ VƏZİYYƏTİ BARƏDƏ

MƏHƏRRƏMOVA SONA SƏBƏDDİN qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, dosent

oguz.gunhan@gmail.com

Açar sözlər: ictimai, siyasi, dövlət çevrilişi, cəmiyyət, hökumət

1960-1980-ci illər Türkiyə ictimai-siyasi tarixinin ən mürəkkəb və ziddiyyətli dövrüdür desək yanılmarıq. Bu dövrdə 1960, 1980-ci il dövlət çevrilişləri və 1971-ci il memorandumu Türkiyə cəmiyyətində dərin izlər buraxmışdı. Belə ki, baş verən hadisələr Türkiyədə cəmiyyətin qütbləşməsini sürətləndirmiş, terroru artırmış, ictimai-siyasi prosesləri mürəkkəbləşdirmişdir.

1957-ci il oktyabr seçkilərində Demokrat Partiyası yenə səslərin çoxunu – 47.2 faizini toplayaraq hakimiyyətə gəlmişdi. Bu seçkidə səslərin 40.6 faizini CXP, 7 faizini Cumhuriyyətçi Millət Partiyası, 3.8 faizini Hürriyyət Partiyası almışdır. Nəticədə Demokrat Partiyası Böyük Millət Məclisində 424 nəfər millət vəkili (70 faiz), CXP 178 nəfər millət vəkili (29 faiz) Cumhuriyyətçi Millət Partiyası isə 6 nəfər millət vəkili yeri qazanmışdır. [4, s.486] TBMM-də 424 sayda millət vəkili ilə təmsil olunmaq Demokrat Partiyasına hökuməti qurmağa səlahiyyət vermişdir.

Seçkinin nəticələrində CXP Millət Məclisində millət vəkili sayını çoxaltsa da, partiyanın iqtidar olmaq həvəsi yarıda qalmışdır. Bu nəticələr CXP-ni narazı salmışdır. Seçkilərin belə nəticələri Türkiyədə siyasi gərginliyi artırmış və qarışıqlığın yaranmasına səbəb olmuşdur. Hökumət və müxalifətin bir-birinə qarşı təzyiqləri TBMM-nin daxilində, eləcə də ölkədə siyasi gərginliyin daha da artmasına gətirib çıxarmışdır. Bu isə Türkiyədə iqtisadi vəziyyətə mənfi təsir göstərmişdi. İnfilyasiya elə bir səviyyəyə gəlib çatmışdı ki, ölkə beynəlxalq aləmdə iflas həddində idi.

A.Menderes hökuməti ölkədə iqtisadi vəziyyəti düzəltmək üçün Beynəlxalq Valyuta Fondunun dəstəyi ilə yeni Proqramlar qəbul etdi. Bu proqramlar ölkədə müvəqqəti olaraq iqtisadi stabillik yaratsa da, bu sabitlik çox kövrək idi.

1960-cı ilin fevralında müxalifət bir sıra iqtidar məmurlarını korrupsiyada günahlandırdı. Bu hadisə ölkə daxilində siyasi vəziyyəti yenidən gərginləşdirdi. İqtidar baş verə biləcək hadisələrin qarşısını almaq üçün polis və ordu qüvvələrindən istifadə etsə də, müxalifət təzyiqləri daha da artırdı. 18 aprel 1960-cı ildə iqtidar partiyasının iki üzvü Məclisə CXP və mətbuat haqqında soruşdurma aparılması üçün qanun təklifi verdi. Türkiyə Böyük Millət Məclisində yaşanan gərginlik CXP millət vəkillərinin salonu tərk etməsi ilə nəticələndi. Demokratlar müvəqqəti çoxluqdan yararlanaraq bütün siyasi fəaliyyətləri qadağan etdilər və millət vəkillərindən ibarət İstintaq Komissiyası qurdular. 27 apreldə İstintaq Komissiyasına vətəndaşları həbs etmək, qəzetləri bağlamaq və komissiyanın işləməsi ilə ziddiyyət təşkil edən qanunları ləğv etmək səlahiyyətləri verildi. Buna etiraz olaraq 28 apreldə İstanbul Universitetinin müəllim və tələbələri nümayişə çıxdılar və bir gün sonra Ankara universitetləri də nümayişlərə qoşuldu. Doğrudur, universitetlər nümayişçilərə rəğbətlə yanaşsalar da, ölkədə hər hansı daxili iğtişaşların olmasından uzaq idilər. Lakin radikal qruplar iğtişaşlar törədərək polis və ordunun işə qarışmasına səbəb oldular. Bu zaman xeyli insan yaralandı, bir neçə tələbə öldü. 29 apreldə hökumət bütün universitetləri bağladı. İstintaq Komissiyasının gizli həbsləri və sorğu prosesini davam etdirməsi gərginliyi daha da artırdı. Ölkədə qəzetlərin çoxu bağlanmış, baş verən hadisələri əks etdirən xarici jurnallar Türkiyədən çıxarılmış və ölkəyə buraxılmırdılar.

1960-cı ilin yazında Türkiyə daxilində baş verən ictimai-siyasi proseslər ordunun işə qarışmasına gətirib çıxartdı. Hərbi çevrilişə Quru Qoşunları Komandanı general Camal Gürsel rəhbərlik etmişdir. General C.Gürsel ilk əvvəl Hökumətin rəhbəri Adnan Menderesə məktub yazaraq islahatların həyata keçirilməsini tələb etdi. Daha sonra isə küçə iğtişalarının yeni mərhələyə daxil olduğu bir vaxtda 27 Mayda general Gürselin komandanlığında İstanbul və Ankaranın əsas əsgəri birlikləri və Hərb məktəbinin tələbələri tərəfindən Cumhuriyyətin Prezidenti C.Bayar, Baş Nazir A.Menderes, və Demokrat Partiyasının millət vəkillərinin çoxu həbs edildi. Silahlı qüvvələrin geri qalan hissəsi isə baş verən çevriliş hadisəsini dəstəklədiyini bildirdi. Ölkədə hərbi vəziyyət elan edildi. [5. s.61-73] Hökumət idarəetmə funksiyalarını tamamilə itirdi. Bununla da hakimiyyətdə Demoktat Partiyası dövrü başa çatdı.

Beləliklə, 1960-cı il mayın 27-də xalqın səs çoxluğu və parlamentin təsdiqi ilə hakimiyyətə gələn hökumət zabitlərin dövlət çevrilişi ilə hakimiyyətdən uzaqlaşdırıldı. Bu hadisəni Türkiyənin 9-cu Prezidenti Süleyman Dəmirəl “xalqın əlindən dövləti alma” hərəkatı kimi qiymətləndirmişdir. [7]

Türkiyə tarixinin 1960-1980-ci illərini araşdıran tarixçilər, sosioloqlar, politoloqlar baş vermiş hadisələrə münasibət bildirərkən belə bir suala cavab verməyə çalışırlar. Baş verən hadisələr çevrilişmidir, yoxsa zərurət?

27 May 1960-cı il hadisəsi Türkiyədə cəmiyyətin daxili siyasi-sosial ziddiyyətlərinin nəticəsi idi. 27 May 1960-cı il çevrilişi küçədə baş verən iğtişaların nəticəsindən çox, 50 il öncə modernləşmiş bürokratiya və ordunun rəhbərliyi ilə Gənc Türk çevrilişini həyata keçirən eyni sosial qüvvələrdir [4 s.488] Belə ki, iqtidarın müxalifəti təzyiq altına salma siyasəti Gənc Türk dövründən sonra ilk dəfə ordunun Türk siyasətinə qarışmasına səbəb olmuşdur. Sürətli iqtisadi inkişaf ilə siyasi liberallığı birləşdirmə səyləri çox böyük problemlər yaratmışdır. Belə ki, hökumətin siyasətindən sadəcə xalq əsasən razı qalsa da, ziyalılar özləri-özlərinə xalqın sözcülüyunu üzərilərinə almışdılar. Hökumət də öz növbəsində iqtidar olmasına baxmayaraq, tənqiddə qarşı tolerant davranmırdı. İqtidarın tənqiddə qarşı dözümsüzlüyü hökuməti devirən müxalifəti yaratmış oldu. Hökumət səbrlilik nümayiş etdirsəydi, bəlkə də, Türk demokratiyasının ağır zərbə aldığı 1960-cı il 27 May çevrilişi olmazdı.

12 iyun 1960-cı ildə general Cemal Gürsel və silahlı qüvvələrin bütün qollarından 38 zabitin təmsil olunduğu Milli Birlik Komitəsi müvəqqəti bir qanunla hakimiyyəti ələ aldı. İcraedici səlahiyyət Milli Birlik Komitəsinin təyin etdiyi mülki Nazirlər Şurasına verildi. Milli Birlik Komitəsi çevrilişin hər hansı bir qrupa, partiyaya qarşı olmayıb hamıya ədalət və qanunlar çərçivəsində davranılacağını bildirdi. Milli Birlik Komitəsi bir ildən az bir vaxtda iqtidarda qaldı və əsas vəzifəsi yeni konstitusiya hazırlamaq olsa da, gələcək rejimin əsaslarını yaratmaq üçün iqtisadi və maliyyə sahəsində xüsusi dəyişikliklər gətirdi. İlk olaraq milli birliyi pozan infilyasiyanı dayandırmağa çalışdılar. Böyük inşaat və şəhərsalma planları dayandırıldı. Banklar bağlandı. Şəxsi hesablar donduruldu. Kredit vermək saxlanıldı. Kredit faizləri yüksəldildi və bundan sonra bankların qismən fəaliyyətinə icazə verildi. Maaşlardan məcburi qənaət bonusu kəsilməyə başlandı. Qiymətlərə nəzarət edərək qida məhsullarının qiyməti salındı. Ticarət və sənaye birlikləri Demokratlarla işbirliyi içində olan idarə heyətlərini buraxıb yeni seçkilərə getdilər. Ərazi vergisi 10 dəfə, inşaat vergisi 2-6 dəfə, gəlir vergisi 100 faiz artırıldı. Gəlir vergisinə cəlb olunanlardan sərvət bəyanı istənilirdi. Milli Birlik Komitəsi özünün sosial islahatlarını da həyata keçirmişdir. Lakin bunlar ziyalıların arzuları ilə uyğun gəlməmişdi. Zabit və əsgərlərin maaşlarını artırdılar. Bazarlarda bol tapılmayan malları ucuz satan xüsusi ordu bazarları quruldu. Əlavə ödəmələrlə birlikdə bir zabitin maaşı məmurların maaşından 60 faiz çox idi. Demokrat partiyasını dəstəkləyənlər ordudan və məmurluqdan çıxarıldılar. Yeni universitet qanunu qəbul edildi. Dövlət Planlama Təşkilatı yaradılaraq beşillik planlarla yeni inkişaf modelini başlatmışdı. [2, s.59] Türk Mədəniyyət Dərnəkləri yaradıldı. Lakin MBK-nin həyata keçirdiyi tədbirlər bəzən elə sərt idi ki, iqtisadiyat durmaq səviyyəsinə gəlirdi. Bunun nəticəsi olaraq nəinki işadamları, həmçinin fəhlələr, kəndlilər də onları təmsil edən və mənafeyini müdafiə edən mülki hakimiyyətin hakimiyyət başına gəlməsi üçün

narahat olmağa başlamışdılar. 1960-cı il sentyabrın 29-da Demokrat Partiyası bağlandı və az bir zaman içində 592 nəfər görkəmli üzvləri Yassıada da mühakimə olundu. Adn Menderse başda olmaqla 15 nəfər edam edildi.

Milli Birlik Komitəsi dövründə Parlament vəzifəsini yerinə yetirən və 272 nəfər üzvü olan Qurucu Məclis yeni konstitusiyaya hazırladı. 1961-ci il iyulun 9-da ümumixalq səsverməsi nəticəsində 61 faiz səsçoxluğu ilə qəbul edildi. 1961-ci il Konstitusiyası 1924-cü il Konstitusiyasından çox fərqli idi. Konstitusiyaya görə hakimiyyət bölgüsü belə idi: Qanunverici, icraedici və məhkəmə.

Qanunverici orqan iki qurumdan ibarət Türkiyə Böyük Millət Məclisi idi. Ölkənin Pprezidentini TBMM 40 yaşı tamam olmuş və ali təhsilli Millət Məclisi üzvləri arasından 2/3 səs çoxluğu ilə seçilirdi. Baş Nazir TBMM üzvləri arasından Prezident tərəfindən təyin olunurdu və əsas icraedici funksiya Nazirlər Şurasına aid idi. Konstitusiyada məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi xüsusi maddələrlə vurğulanmışdı.

Türkiyə siyasətində 1961-ci il Konstitusiyasının yaratdığı demokratik təsirləri bu günə kimi hiss edilməkdədir.

1961-ci il oktyabrın 15-də Türkiyədə keçirilən seçkilər tam şəffaf keçirilmiş, MBK-nin və ordunun seçkilərə heç bir müdaxiləsi olmamışdır. Seçkidə səslərin 36,7 faizini CXP, 34,8 ƏP, 13 faizini YTP, 14 faizini CKMP almışdı. 1961-ci ildə MBK başçısı Camal Gürsəl yekdilliklə prezident seçilmiş, İsmət İnönünün başçılığı ilə koalisiya hökuməti quruldu. 1964-cü ilə kimi İnönünün rəhbərliyi altında 3 koalisiya hökuməti quruldu və nəhayət, 1965-ci ilin fevralında İnönü hökumətinə etibarsızlıq göstərilərək hakimiyyətdən salındı. Beləliklə, Türkiyədə yeni bir seçki prosesi başladı. 1965-ci il seçkilərində Ədalət partiyası səslərin 52,9 faizini, CXP 28,7 faizini, Millət partiyası 6,3 faizini qazandı. Ədalət Partiyası Süleyman Dəmirəlin başçılığı ilə Hökuməti təşkil edərək İnönünün koalisiya hökuməti siyasətindən fərqli iqtisadi inkişaf və sosial ədalət siyasəti həyata keçirməyə başlamışdır. Süleyman Dəmirəl bununla həm də radikal sol qanad qruplarının gedərək artan istəklərini də qarşılamağa çalışırdı. Həmkarlar təşkilatları və hərbi məktəblərin tələbələrinin təşkil etdiyi bu müxalifət qrupu küçə nümayişləri ilə etirazlarını bildirdilər. Dəmirəl hökuməti Dövlət Planlama Təşkilatının planları vasitəsi ilə böyüməyi və sosial rifahı yaxşılaşdırmağa çalışırdı. Lakin bir çox məslək quruluşları, universitet ziyalıları və tələbələrin daxil olduğu sol qruplar daha sürətli addımlar atmağı tələb edirdilər [5, s.136-140].

1966-cı ildə Prezident Gürselin ölümündən sonra Türkiyədə prezident seçkilərində S.Dəmirəl partiyasının genral Cevdət Sunayın prezident seçilməsi üçün dəstəyini təmin etmişdir. Bu isə ordu ilə Hökumət arasında münasibətlərə müsbət təsir göstərmişdir. Ordu siyasətə qarışmamağa çalışır, S.Dəmirəl hökuməti də ordunun sosial iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına çalışırdı.

Hökumətə əsas müxalifət CXP idi. Getdikcə CXP ilə hökumətin münasibətləri pişləşirdi. Belə ki, Ədalət partiyasının din siyasəti – məscidlərin tikilməsi, məktəblərdə din dərslərinin, hətta əzanın səsgücləndiricilərlə şəhərlərdə oxunmasına icazə verilməsi CXP tərəfindən çox kəskin tənqid edilirdi.

CXP-nin yeni baş katibi Bülent Ecevitin rəhbərliyi ilə partiya əvvəlkindən daha solçu proqramlar qəbul etmişdilər. Bu isə partiyadan gedən ziyalıların geri dönərək partiyanın içində sosial demokrat qrupun yaranmasına gətirib çıxartdı. Hökumət iqtisadi inkişaf nəticəsində bir müddət daha iqtidarda qala bildi. Belə ki, Demokrat partiyasının iqtidarı dövründə 5 faizlik böyümə beşillik plan dövründə 6,6 faizə çıxarıldı. Sənayedə istehsal 9 faiz artmışdır. Lakin büdcədə və xarici ticarətdə kəsirlər yaranmağa başlamışdır.

1962-1970-ci illərdə ölkədə əhalinin say artaraq, 28,9 milyondan 35,2 milyona çıxmışdır. Adam başına düşən gəlir 35.3 faiz artmışdır. Kənd təsərrüfatında istehsal 25.143 milyard lirədən 32.65 lirəyə, sənaye istehsalı 13.01 milyard lirədən 28.25 milyard lirəyə çıxmışdır. İnşaat sektorunda 4.48 milyarddan 8.3 milyarda, ticarət 6.275 milyarddan 12.048 milyarda çatmış, toplam milli gəlir 73.65 milyarddan 121.376 milyarda yüksəlmişdir. 10 il içində məktəblərin sayı 25.922

dən 41.667-ə yüksəlmişdir. Lakin Demokrat Partiyasının hakimiyyəti dövründə olduğu kimi maliyyə məsələsi əsas problem idi. Doğrudur ABŞ-dan, Avropa İttifaqından, Dünya Bankından, hətta Sovet İttifaqından çoxlu investisiya qoyuluşu, eyni zamanda Avropa ölkələrinə, Almaniyaya gedən türk işçilərin ailələrinə göndərdiyi vəsaitlər əlavə bir valyuta qaynağı yaratmışdır. Lakin daxili tələblər sürətlə artır və sürətli investisiya infilyasiyanı artırır. Bundan Ədalət Partiyasına müxalifətdə duran CXP və digər partiyalar istifadə edərək, iqtidarı tənqid edirdilər. [4, s.489-490]

1969-cu il oktyabrın 12-də seçkilərdə hər iki partiya - ƏP və CXP səsələrin itkisi ilə qarşılaşdılar. ƏP səsələrin 46.5 faizini, CXP isə 27 faizini toplamışdı. Bu CXP-nin içərisində 1970-ci ildən Bülent Ecevitin partiyasını yenidən tənzimləmə kərəkatına girməsinə səbəb oldu. İsmət İnönü və partiyasının yaşlı üzvləri partiyada aktiv siyasətdən çəkildilər.

Ədalət Partiyası S.Dəmirəlin başçılığı ilə ölkənin iqtisadi inkişafını idarə etməkdə davam edirdi, lakin partiyanın içində mühafizəkarlar çoxaldıqca Baş Nazir daha çox sosial və iqtisadi islahatlar həyata keçirə bilmirdi. Bu dövrdə radikal sol qanad daha çox küçələrə çıxaraq Türk cəmiyyətinin quruluşunda köklü dəyişiklik istəyirdilər. İqtidara ünvanlanan əsas tənqid hədəfi ölkənin NATO-dan asılılığı, Türkiyədə ABŞ əsgərlərinin varlığı, hökumətin müstəqil xarici siyasət həyata keçirə bilməməsi idi. Hökumətin radikal solçuların zorakılıq aktlarını artması, getdikcə inkişaf və sosial rifah halına iqtidarın dəstəyini azaldırdı. İnfilyasiya da getdikcə artırdı. 1971-ci ilin yanvarında millət vəkillərinin Ədalət Partiyasından istefa verməsi iqtidar partiyasının Millət Məclisində çoxluğu itirməsi ilə nəticələndi. [3] Belə olduqda Ədalət Partiyası vacib qərarların və siyasətin qəbul olunmasını Millət Məclisində təmin edə bilmədi və beləcə iqtidar olmaqdan uzaqlaşdı. CXP isə hər hansı partiya ilə ittifaq hökuməti qurmayacağını qəti şəkildə bəyan etdi. Axırda silahlı qüvvələr işə qarışdı və hökumət istefa verdi. Hökumət ölkədə yeni seçimlərə qədər partiyanın iştirakı olmadan bir çox koalisiyalarla idarə olundu. 1973-cü il oktyabrın 14-də keçirilən seçkilərdə CXP səsələrin 33.3 faizini, ƏP səsələrin 29.8 faizini, Demokrat Partiyası 11.9 faizini, Milli Səlamət Partiyası 11.8 faizini, Güvən Partiyası səsələrin 5.3 faizini almışdı. [5, s.251-255] Milli Məclisdə ən çox millət vəkilli və səs çoxluğu CXP-ə məxsus idi. CXP koalisiya hökuməti qurmalı idi çünki tək başına iqtidar ola bilmirdi. TBMM-də ikinci ən çox millət vəkilli Ədalət Partiyasına məxsus idi və koalisiya da CXP ilə Ədalət Partiyası arasında ola bilərdi. Lakin hər iki partiya səxsi siyasətlərindən və rəqabətlərindən uzun müddət bir araya gələ bilmədilər. Yalnız Silahlı Qüvvələrin təziqi ilə CXP Milli Səlamət Partiyası ilə cəmi 6 ay davam edən koalisiya hökuməti qurdu və 1974-cü ilin fevral- sentyabr aylarında daxili və xarici siyasətdə fikir ayrılığına görə koalisiya pozuldu. Uzun partiyasız hökumətlər dövründən sonra 1975-ci ildə S.Dəmirəl xırda mühafizəkar partiyalarla Milli Cəbhə Hökuməti adlanan koalisiya hökuməti qurdu. [1]

1979-cu il növbədənkənar seçkilərdə müvəfəqqiyyət qazana bilməyən B.Ecevit vəzifəsindən istefa verdi və Süleyman Dəmirəl MSP və MHP-nin dəstəyi ilə 25 Noyabr 1979-cu ildə koalisiya hökuməti təşkil etdi. 12 sentyabr 1980-ci ildə Baş Qərargah rəisi Kenan Evrenin komandanlığı altında Silahlı Qüvvələr ölkə rəhbərliyini ələ keçirdilər. Bu Türkiyə tarixində ordunun siyasətə üçüncü müdaxiləsi idi. Bu müdaxilənin əsas səbəbləri kimi ölkədə siyasi cinayətlərin artması, TBMM-də ölkə prezidentinin seçilə bilməməsi, və ən əsas da 6 sentyabr 1980-ci ildə Konyada N.Ərbakanın başçılığı ilə şəriət camaatının nümayişinin çevriliş cəhdi kimi qiymətləndirilməsi oldu. [7]

1982-ci il 7 oktyabrda Türkiyədə yeni konstitusiyaya ümumixalq səsverməsinə çıxarıldı. Elə bu referendumda həm də ölkə prezidenti seçildi. TBMM-nə seçkilər isə 6 noyabrda 1983-cü ildə keçirilməsi qərarlaşdırıldı. 1983-cü ilin ortalarından siyasi fəaliyyətlər sərbəst buraxıldı, lakin MGK-nın partiyaların qurulmasına veto qoymaq hüququ vardı. 1983-cü il noyabrın 6-da keçirilən seçkilərdə Turqut Özalın rəhbərlik etdiyi ANAP səsələrin çoxunu toplayaraq təkbaşına hakimiyyətə gəldi. Baş Nazir olan T.Özalın partiyası ANAP yerli bələdiyyə seçkilərində də qalib gəldi. [5, s.345-350]

1983-cü ildə Demokrat və Ədalət partiyalarının davamı hesab edilən Doğru Yol Partiyası quruldu. 1985-ci ilin sentyabrında isə Sosialdemokrat Xalqçı Partiyasının yaradıldığı elan olundu və partiyanın başçısı Ərdal İnönü seçildi. Türkiyənin siyasi həyatında 1985-ci il noyabrında daha yeni

bir partiya quruldu. Bu Raxşan Ecevitin qurduğu DSP idi. DSP TBMM-də keçmiş Xalqçı Partiyasından və SXP-dən ayrılmış millət vəkillərindən ibarət qurupunu da yaratmışdı.

1987-ci ildə keçirilən referendumda siyasi qadağalar aradan qalxmış, B.Ecevit, S.Dəmirəl, A.Türkeş və N.Ərbakan yenidən siyasi arenaya qayıtmışdılar. Ecevit, Demokratik Sol Partiyasının, Türkeş Milliyyətçi İşçi Partiyasının, Dəmirəl Doğru Yol Partiyasının, Erbakan isə Refah Partiyasının lideri oldular.

1987-ci ildə keçirilmiş ümumi seçkilərdə ANAP 293 deputatla (36.31% səsle qazandı) parlamentdə iqtidar partiyası oldu və Özal yenə çoxluqla 46-cı dəfə Baş Nazir oldu. 1987-ci ildə keçirilən seçkilərdə DSP iki milyondan çox (8.54%) səs qazandığı halda parlamentdə təmsil oluna bilmədi. 24.74% səs toplayan SHP və 19.1% səs toplayan DYP, 1987-ci ildə parlamentə daxil olan partiyalardan oldu. 26 mart 1989-cu ildə bələdiyyə seçkilərində SXP İstanbul, Ankara, İzmir şəhərləri daxil olmaqla, 39 bələdiyyədə bələdiyyə başçılığını qazanaraq yerli məclisə seçkilərdə də səslerin 28.8 faizini qazanmışdı. SXP, və DYP ANAP iqtidarının xalq dəstəyini itirdiyini irəli sürərək yeni seçkilərin keçirilməsini tələb edirdilər. Baş Nazir Turqut Özal isə DYP və SXP-nin müxalifət olmasına baxmayaraq, Kenan Evrəndən boşalan prezident yerinə seçildi. [5, s.370-375]

Türkiyədə 1960-1980-ci illər arasında baş vermiş tarixi siyasi hadisələr ölkə daxilində gərgin ictimai-siyasi, həmçinin sosial-iqtisadi vəziyyətin olmasından xəbər verirdi. Məhz yaranmış obyektiv-subyektiv səbəblər və ordunun hakimiyyətə müdaxiləsi çox hallarda Türkiyənin inkişafına təsir göstərmişdir. Bu vəziyyət XX əsrin 90-cı illərində də davam etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Mustafa E. Erkal. 1938-1980 dönemi Türkiyə'de sosyal yapı ve dinamikleri // Sosyoloji Konferansları, No: 53 (2016-1), s.157-185
2. Özgün Millioğulları. Türkiyə'de 1960-1980 ve 1980-2005 dönemlerinde grev hareketlerinin karşılaştırılması. Yüksek lisans Tezi. Ankara: 2007, 185 s.
3. Sinan Demirtürk. 1960–1980 Döneminde Türkiyə'de Sosyo-Ekonomik Değişimin ve Dışa Yönelişin Toplumsal Dinamikleri. 21.yüzyılda Türkiyede eğitim ve toplum. Cilt 4, sayı 12, Kış. 2015, s. 156-182
4. Stanford J. Shav, Ezel Kural Shaw. Osmanlı imperatorluğu və moderi Türkiyə. İstanbul: e yayınları, 3. Baskı, 2000, 580 s.
5. Suavi Aydın, Yüksel Taşkin. 1960'tan Günümüze Türkiyə Tarihi. İstanbul: İletişim Yayıncılık. 1. Baskı, 2014, 541 s.
6. Rüstəmov Y. Türk fikir tarixi haqqında mülahizələr. Bakı: Çəşoğlu, 2005, 140 s.
7. 1960-1980 dönemi / prof. dr. Hikmet Özdemir
www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354694&/1960-1980-D%C3%B6nemi-/Prof.-Dr.-Hikmet-%C3%96zdemir-

РЕЗЮМЕ

О СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В ТУРЦИИ В 1960-х И 1980-х ГОДАХ

Магеррамова С.С.

Ключевые слова: *социальная, политическая, революция, общество, правительство*

1960-е и 1980-е годы были самыми сложными и противоречивыми периодами в социально-политической истории Турции. В этот период перевороты 1960, 1980 и меморандум 1971 года оставили глубокие следы в турецком обществе. Таким образом, события в Турции ускорили поляризацию общества, усилили террор и усложнили социальные и политические процессы. Исторические события 1960-1980-х годов в Турции свидетельствовали о напряженной общественно-политической, а также социально-экономической ситуации внутри страны. Именно созданные

объективно-субъективные причины и вмешательство армии во власть во многом повлияли на развитие Турции. Эта ситуация продолжалась и в 90-е годы XX века.

SUMMARY
ABOUT TURKEY'S SOCIO-POLITICAL SITUATION
IN THE 60S AND 80S of XX SENTURY
Maharramova S.S.

Keywords: *social, political, revolution, society, government*

The 1960s and 1980s were the most difficult and controversial periods in Turkey's socio-political history. During this period, the coups of 1960, 1980, and 1971 left deep traces in Turkish society. Thus, the events in Turkey have accelerated the polarization of society, increased terror, and complicated social and political processes. The historical events of the 1960s and 1980s in Turkey testified to the tense socio-political and socio-economic situation inside the country. It was the objective-subjective reasons created and the army's interference in power that largely influenced the development of Turkey. This situation continued into the 90s of the XX century.

| | | |
|-------------------|---------------|------------|
| Daxilolma tarixi: | İlkin variant | 10.11.2020 |
| | Son variant | 16.03.2020 |